

ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ԴԻՍԿՈՒՐՍԻ ԱՌԱՆՔՔԱՅԻՆ ԵԶՐՈՒՅԹՆԵՐԸ ՀԱՅԵՐԵՆՈՒՄ.
ԼԵԶՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԵՎ ԹԱՐԳՄԱԲԱՆԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

<https://doi.org/10.59982/18294359-26.1-gd-30>

Անի Սամվելի Կոջոյան

ԵՊՀ, Թարգմանության տեսության և պրակտիկայի ամբիոն
akojoyan@ysu.am

Ամփոփագիր

Լեզուն հասարակական, մշակութային, քաղաքական և տնտեսական փոփոխությունների կարևորագույն արտահայտչամիջոցներից մեկն է: Նոր հասկացությունների, արժեքների և սոցիալական երևույթների ձևավորմանը զուգընթաց լեզվում առաջանում են նոր անվանումներ, եզրույթներ և իմաստաբանական համակարգեր, որոնք ոչ միայն նկարագրում ու արտացոլում են իրողություններ, այլև ձևավորում են հանրային ընկալումներ:

Վերջին երեք տասնամյակների ընթացքում Հայաստանում գենդերային դիսկուրսի զարգացմանը զուգահեռ ձևավորվել և շրջանառության մեջ են մտել մի շարք նոր եզրույթներ, որոնք նախկինում բացակայում էին հայերեն մասնագիտական, իրավական և կրթական բառապաշարում: Դրանց շարքում առանձնահատուկ նշանակություն ունեն «գենդեր», «գենդերազգայուն» և «գենդեր-արձագանքող» եզրույթները, որոնք ներկայում լայնորեն կիրառվում են պետական քաղաքականությունների, օրենսդրության, կրթության, գիտության և միջազգային համագործակցության ոլորտներում:

Սույն հոդվածի նպատակն է ուսումնասիրել նշված եզրույթների ձևավորման, իմաստային զարգացման և գործառությանացման գործընթացները հայերենում՝ լեզվաբանական և թարգմանաբանական տեսանկյուններից: Հետազոտության ընթացքում կիրառվել են նկարագրական, համեմատական, եզրաբանական և դիսկուրսային վերլուծության մեթոդները: Ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ հայերեն գենդերային եզրաբանության ձևավորումը պայմանավորված է ոչ միայն միջազգային փորձի և օտարալեզու եզրույթների ներթափանցմամբ, այլև դրանց լեզվական հարմարեցմամբ, իմաստային վերաիմաստավորմամբ և մասնագիտական հանրույթի կողմից աստիճանական ճանաչմամբ, ընդունմամբ և կիրառմամբ: Վերլուծությունը փաստում է, որ հաջողված են այն եզրույթները, որոնք միաժամանակ ապահովում են հասկացության բովանդակային ամբողջական փոխանցումը և ներդաշնակորեն ներառվում են հայերենի եզրաբանական համակարգում:

Հիմնաբառեր. Գենդերային դիսկուրս, գենդեր, գենդերազգայուն, գենդեր-արձագանքող, եզրաբանություն, թարգմանաբանություն:

Ներածություն

Լեզուն սոցիալական իրականության արտացոլման, կառուցման, ձևավորման և վերարտադրման կարևորագույն միջոցներից մեկն է: Ժամանակակից հանրալեզվաբանության, քննադատական դիսկուրսային վերլուծության և գենդերային ուսումնասիրության շրջանակներում այն դիտարկվում է ոչ միայն որպես ռազմավարական հաղորդակցության գործիք, այլև որպես սոցիալական հարաբերությունների, ինքնությունների և իշխանության դինամիկայի և կառուցակարգերի ձևավորման ու պահպանման միջոց: Գենդերի և լեզվի փոխազդեցության վերաբերյալ ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ լեզուն ոչ միայն արտացոլում է հասարակության մեջ առկա գենդերային հարաբերությունները, այլև ակտիվորեն մասնակցում է դրանց վերարտադրմանը, վերաիմաստավորմանը և փոփոխությանը [Cameron, 11-26], [Litosseliti, 47-71], [Lakoff, 45-52], [Holmes, 320]: Այդ պատճառով լեզվական համակարգում տեղի ունեցող փոփոխությունները հաճախ արտացոլում են ավելի լայն հասարակական, մշակութային և քաղաքական գործընթացներ:

Գենդեր հասկացության ժամանակակից ընկալումը ձևավորվել է 20-րդ դարի երկրորդ կեսին՝ սոցիալական գիտությունների զարգացմանը զուգընթաց: Եթե մինչև այդ «սեռ» և «գենդեր» հասկացությունները հիմնականում նույնացվում էին, ապա ամերիկացի հոգեբան Ջոն Մանին առաջիններից մեկն էր, որ առաջարկեց տարբերակել երկու կատեգորիա, մեկը՝ կենսաբանական սեռը (անգլ.՝ sex), մյուսը՝ գենդերը (անգլ.՝ gender), դիտարկելով որպես սոցիալականացման արդյունքում ձևավորվող դերերի, վարքաձևերի և սպասումների համակարգ [Կոջոյան, 1-6]: Հետագայում պրոֆեսոր Օուքլին զարգացրեց այս մոտեցումը՝ ընդգծելով, որ գենդերը կենսաբանական կատեգորիա չէ, այլ հասարակության կողմից կառուցվող և վերարտադրվող սոցիալական երևույթ [Oakley]: Հետագա տասնամյակներում գենդերային տեսության զարգացմանը զգալի ներդրում ունեցան Ջուդիթ Բաթլերը, Ջենիֆեր Քոուֆսը և այլ հեղինակներ, որոնք գենդերը դիտարկեցին ոչ միայն որպես սոցիալական դերերի ամբողջություն, այլև որպես լեզվական և դիսկուրսային պրակտիկաների միջոցով մշտապես վերակառուցվող ինքնություն, սոցիալական կոնստրուկտ՝ ընդգծելով վերջինիս կատարողականություն (անգլ.՝ performativity) բնույթը [Butler, 187], [Coates]: Նմանատիպ մոտեցում է ցուցաբերում նաև պրոֆեսոր Քամերոնը, ըստ որի, լեզուն ոչ միայն արտացոլում է գենդերային հարաբերությունները, այլև ակտիվորեն մասնակցում է դրանց կառուցմանն ու պահպանմանը [Cameron, 162-167]:

Գենդերային տեսությունների զարգացումը հանգեցրեց նաև նոր եզրաբանական համակարգի ձևավորմանը: Գիտական, իրավական, կրթական և քաղաքական դիսկուրսներում շրջանառության մեջ մտան բազմաթիվ նոր հասկացություններ և եզրույթներ, որոնք նպատակ ունեին նկարագրելու նախկինում անտեսված կամ ոչ բավարար չափով ճանաչված ու մեկնաբանված սոցիալական երևույթներ: Ինչպես նշում են Քամերոնը և Մեյերհոֆը, նոր սոցիալական իրականությունների ճանաչումն ու անվանումը հաճախ նախադրյալ են դառնում

այդ երևույթների հասարակական ընդունման և ինստիտուցիոնալ արձագանքի համար [Cameron, 167-173], [Meyerhoff]: Այսինքն, որևէ երևույթի եզրույթային ձևակերպումը և լեզվաբանական ամրագրումը միայն լեզվական գործընթաց չէ. այն նաև հասարակական ճանաչման և քաղաքական արձագանքի ձև է:

Հայաստանում գենդերային դիսկուրսի ձևավորումն ու զարգացումը հատկապես ակտիվացել է անկախության տարիներից հետո՝ միջազգային կազմակերպությունների, ակադեմիական շրջանակների, քաղաքացիական հասարակության և պետական կառույցների համագործակցության արդյունքում: Այդ գործընթացին զուգահեռ հայերենում շրջանառության մեջ են մտել մի շարք նոր եզրույթներ, որոնց մի մասը փոխառվել է միջազգային փորձից՝ համապատասխան ոլորտներից, իսկ մյուսները ձևավորվել են թարգմանական և եզրաբանական գործընթացների արդյունքում: Սակայն նոր եզրույթների ներմուծումը միշտ չէ, որ ընթացել է հարթ և անխոչընդոտ: Այսպես, որոշ հասկացություններ արագորեն ընդունվել և ամրագրվել են մասնագիտական, այդ թվում՝ լեզվաբանական և իրավական դիսկուրսներում, մինչդեռ մյուսների շուրջ մինչ օրս շարունակվում են թարգմանաբանական, ինչպես նաև այլ մասնագիտական և գաղափարական քննարկումները:

Այս տեսանկյունից առանձնահատուկ հետաքրքրություն են ներկայացնում «գենդեր», «գենդերազգայուն» և «գենդեր-արձագանքող», եզրույթները, որոնք վերջին երկու տասնամյակների ընթացքում դարձել են հայերեն գենդերային դիսկուրսի առանցքային հասկացություններից: Դրանք ներկայացնում են ոչ միայն տարբեր ոլորտներ՝ գիտություն, իրավունք, հոգեբանություն, սոցիոլոգիայի, կրթություն, մշակութային մարդաբանություն և քաղաքականություն, այլև արտացոլում են այն լեզվական և թարգմանաբանական գործընթացները, որոնց միջոցով միջազգային հասկացությունները համատեքստայնացվել և գործառությանացվել են հայերենում:

Սույն հոդվածի նպատակն է ուսումնասիրել հայերեն գենդերային դիսկուրսի առանցքային եզրույթների՝ «գենդեր», «գենդերազգայուն», «գենդեր-արձագանքող» ձևավորման, իմաստաբանական զարգացման և գործառության կիրառության առանձնահատկությունները՝ դրանք դիտարկելով լեզվաբանական և թարգմանաբանական տեսանկյուններից:

Հետազոտության օբյեկտը հայերեն գենդերային դիսկուրսում կիրառվող առանցքային եզրաբանական միավորներն են, իսկ առարկան՝ դրանց ձևավորման, հայերենում համատեքստայնացման, իմաստային զարգացման և մասնագիտական դիսկուրսում գործառությանացման լեզվաբանական և թարգմանաբանական առանձնահատկությունները:

Վերլուծության համար մեթոդաբանական հիմք են ծառայել նկարագրական, համեմատական, եզրաբանական և դիսկուրսային վերլուծության մեթոդները: Հետազոտության ընթացքում համադրվել են գենդերային ուսումնասիրությունների, հանրալեզվաբանության և թարգմանաբանության մոտեցումները, ինչպես նաև ուսումնասիրվել են միջազգային և ազգային

ԲԱՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

իրավական փաստաթղթեր, բառարանագիտական աղբյուրներ և մասնագիտական գրականություն:

Գենդերային դիսկուրսի առանցքային եզրույթների ուսումնասիրությունն արդիական թեմա է՝ հաշվի առնելով վերջին տասնամյակներում գենդերային քաղաքականությունների, իրավական կարգավորումների և կրթական մոտեցումների զարգացմանը ու բարեփոխմանը զուգահեռ հայերենում ձևավորված նոր եզրաբանական համակարգի ընդլայնումը: Այս գործընթացը ոչ միայն լեզվական, այլև հասարակական նշանակություն ունի, քանի որ նոր եզրույթների ձևավորումն ու կիրառությունը սերտորեն կապված են սոցիալական իրողությունների ճանաչման, մեկնաբանման և հանրային ընկալումների ձևավորման հետ:

Հետազոտության գիտական նորույթը հայերենում գենդերային դիսկուրսի առանցքային եզրույթների՝ «գենդեր», «գենդերազգայուն» և «գենդեր-արձագանքող» ձևավորման, իմաստային զարգացման և գործառությանացման գործընթացների համալիր լեզվաբանական և թարգմանաբանական քննությունն է: Հոդվածում նշված եզրույթները դիտարկվում են մեկ վերլուծական շրջանակում՝ համադրելով դրանց ծագումնաբանական, եզրաբանական, իմաստաբանական և գործառությանային առանձնահատկությունները, ինչպես նաև ուսումնասիրելով դրանց հայերենում համատեքստայնացման և մասնագիտական դիսկուրսում ամրագրման գործընթացները:

«Գենդեր» եզրույթը՝ որպես հայերեն գենդերային դիսկուրսի հիմնարար հասկացություն. «Գենդեր» եզրույթը ժամանակակից հասարակական գիտությունների, իրավական և քաղաքական դիսկուրսի առանցքային հասկացություններից մեկն է, որի ձևավորումն ու կիրառությունը սերտորեն կապված են 20-րդ դարի երկրորդ կեսին սոցիալական գիտությունների զարգացման հետ: Թեև եզրույթի լեզվաբանական ծագումն առավել վաղ շրջանի պատմություն ունի, դրա ժամանակակից իմաստային բովանդակությունը ձևավորվել է համեմատաբար ուշ՝ սոցիոլոգիական, հոգեբանական և գենդերային ուսումնասիրությունների շրջանակում:

«Gender» բառի ծագումնաբանությունը կապված է լատիներեն *genus* բառի հետ, որը նշանակել է *տեսակ, ծագում, ցեղ* կամ *դաս*: Հետագայում այն անցել է հին ֆրանսերեն և միջին անգլերեն՝ սկզբնապես կիրառվելով որպես քերականական կատեգորիա՝ նշելու գոյականների դասակարգումը ըստ սեռի [Կոջոյան, 1-3]: Երկար ժամանակ անգլերենում «sex» և «gender» հասկացությունները գործածվել են գրեթե նույնական իմաստներով, սակայն 20-րդ դարի կեսերից դրանց միջև սկսեց ձևավորվել իմաստաբանական տարբերակում, որի տեսական հիմքերն արդեն ներկայացվել են սույն հոդվածում:

Հայերենում «գենդեր» եզրույթի ներկայացումը համեմատաբար ուշ է տեղի ունեցել: Այն սկսել է կիրառվել 1990-ականների վերջից և 2000-ականների սկզբից՝ հիմնականում միջազգային կազմակերպությունների, հետազոտական կենտրոնների և քաղաքացիական հասարակության կառույցների գործունեության շնորհիվ: Սկզբնական շրջանում եզրույթը

ԲԱՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

գործածվում էր հիմնականում մասնագիտական շրջանակներում և դեռևս չէր ստացել լայն հանրային ճանաչում: Սակայն գենդերային քաղաքականությունների, միջազգային պարտավորությունների և համապատասխան իրավական փաստաթղթերի զարգացմանը զուգահեռ այն աստիճանաբար ամրապնդվեց նաև պետական և ակադեմիական դիսկուրսում:

Հատկանշական է, որ «գենդեր» եզրույթի հայերեն համատեքստայնացման գործընթացը գերծ չի եղել լեզվաբանական և գաղափարական քննարկումներից: Տարբեր ժամանակներում առաջարկվել են նաև այլընտրանքային տարբերակներ, օրինակ՝ «սեռադեր» նորակազմությունը: Սակայն այդ տարբերակը լայն տարածում չի գտել մասնագիտական և ակադեմիական միջավայրում. դրա կիրառության և ամրագրման վերաբերյալ հասանելի գիտական ու բառարանագիտական հղումներ առկա չեն, այլ այն հատվածային հայտնվել է հանրային դիսկուրսում: Պատճառներից մեկը, հավանաբար, այն է, որ «սեռադեր» բառը չէր կարող ամբողջությամբ փոխանցել «gender» հասկացության բազմաշերտ բովանդակությունը, որը ներառում է ոչ միայն դերեր, այլև սոցիալական հարաբերություններ, նորմեր, սպասումներ, ակնկալիքներ և ինքնության կառուցարկման գործընթացներ: Արդյունքում մասնագիտական դիսկուրսում պահպանվեց «գենդեր» փոխառյալ եզրույթի կիրառությունը, որը ժամանակի ընթացքում ստացավ լայն ընդունում և դարձավ գենդերային քաղաքականությունների, հետազոտությունների և իրավական փաստաթղթերի անբաժանելի բաղադրիչ:

Հայաստանի Հանրապետությունում եզրույթի ինստիտուցիոնալ ամրագրումը տեղի ունեցավ օրենսդրական մակարդակում: 2013 թվականին ընդունված «Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման մասին» ՀՀ օրենքում ամրագրվեց գենդերի իրավական սահմանումը՝ այն ներկայացնելով որպես կանանց և տղամարդկանց վարքի, գործունեության և հարաբերությունների հասարակության կողմից ձևավորված սոցիալական բնութագրերի ամբողջություն. «*գենդեր, գենդերային՝ տարբեր սեռի անձանց ձեռքբերովի, սոցիալապես ամրագրված վարք, կանանց և տղամարդկանց միջև հարաբերությունների սոցիալական հայեցակետ, որն արտահայտվում է հասարակական կյանքի բոլոր ոլորտներում, ներառյալ՝ քաղաքականությունը, տնտեսությունը, իրավունքը, գաղափարախոսությունը, մշակույթը, կրթությունը, գիտությունն ու առողջապահությունը*» [ՀՀ օրենքը «Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման մասին»]:

Հատկանշական է, որ եզրույթի կիրառությունը ժամանակի ընթացքում դուրս եկավ բացառապես ակադեմիական և մասնագիտական շրջանակներից՝ աստիճանաբար դառնալով պետական կառավարման և հանրային քաղաքականությունների լեզվի ու հաղորդակցության բաղկացուցիչ մասը: Այս գործընթացը վկայում է, որ «գենդեր» եզրույթը հայերենում անցել է ոչ միայն լեզվական փոխառության և իմաստային հարմարեցման փորձեր, այլև ինստիտուցիոնալ ճանաչման փուլեր: Այդ առումով նշանակալի է այն հանգամանքը, որ 2025 թվականին ՀՀ կառավարությունը հաստատեց գենդերային քաղաքականության իրականացման նոր

ԲԱՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

ռազմավարությունը և դրա գործողությունների ծրագիրը [ՀՀ Գենդերային քաղաքականության իրականացման 2025-2028 թթ. ռազմավարություն], որտեղ «գենդեր» հասկացությունը կիրառվում է որպես քաղաքականության մշակման, ծրագրավորման և գնահատման հիմնաքար: Սա փաստում է, որ եզրույթը ոչ միայն ամրագրվել է հայերեն մասնագիտական բառապաշարում, այլև դարձել է պետական քաղաքականությունների և հանրային կառավարման դիսկուրսի կայուն ու լիարժեք գործառուղ միավոր:

Մյուս կողմից, հարկ է նշել, որ «գենդեր» եզրույթի կիրառությունն ու ընկալումը հայերեն հանրային դիսկուրսում միշտ չէ, որ ընթացել են նույնքան միանշանակ, որքան մասնագիտական և ակադեմիական շրջանակներում: Այսպես, ժամանակ առ ժամանակ քաղաքական և հասարակական տարբեր հարթակներում շրջանառության մեջ են դրվել այնպիսի մեկնաբանություններ, որոնց համաձայն «գենդեր» հասկացությունը ներկայացվել է որպես արտաքին ազդեցությունների հետևանքով ներմուծված և ազգային արժեքային համակարգին հակասող երևույթ: Նման մոտեցումների շրջանակում եզրույթը հաճախ նույնացվել է ոչ թե իր գիտական և սոցիոլոգիական բովանդակության, այլ տարբեր գաղափարական մեկնաբանությունների հետ, ինչի հետևանքով ձևավորվել են դրա վերաբերյալ տարաբնույթ, այդ թվում՝ հակադիր, հանրային ընկալումներ: Այս երևույթը հատկապես նկատելի էր Եվրոպայի խորհրդի «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» կոնվենցիայի (հայտնի նաև՝ որպես *Ստամբուլյան կոնվենցիա* կամ *ԵԽ N210 կոնվենցիա*) շուրջ ծավալված հանրային քննարկումների ընթացքում, երբ «գենդեր» եզրույթը հաճախ դուրս էր բերվում իր գիտական և իրավական համատեքստից և ներառվում քաղաքական ու գաղափարական բանավեճերի տիրույթում՝ իբրև որպես «ազգակործան մի երևույթ», որի համար որևէ փաստարկ չէր բերվում, այլ ընդամենը շահարկվում էր քաղաքացիների հուզականությունը:

Վերջին տարիներին հայերեն հանրային և քաղաքական հաղորդակցության մեջ «գենդեր» կամ «գենդերային» եզրույթներին զուգահեռ կիրառվում է նաև «սեռային» բառը («որպես սեռերին հատուկ» իմաստով [Ճէրէճեան և այլք])՝ փորձելով ներկայացնել որպես «գենդեր»-ին փոխարինելի տարբերակ կամ լիարժեք հոմանիշ: Որպես կանոն, նման մոտեցումը պայմանավորվում է «գենդեր» եզրույթի շուրջ ձևավորված հանրային զգայունությամբ կամ դրա հնարավոր տարբեր մեկնաբանություններից խուսափելու ձգտմամբ: Սակայն լեզվաբանական տեսանկյունից նման փոխարինումը միշտ չէ, որ հիմնավորված է, քանի որ «գենդեր» և «սեռ» հասկացությունները գիտական գրականության մեջ ներկայացնում են որպես կապակցված, բայց միևնույն ժամանակ հստակ տարբեր հասկացություններ: Արդյունքում «սեռային» և «գենդերային», ինչպես նաև «սեռական» և «սեռային» եզրույթների զուգահեռ կիրառությունը կարող է ոչ թե պարզեցնել, այլ ավելի շփոթմունք առաջանցել ու բարդացնել հասկացությունների ընկալումն ու տարբերակումը, մասնավորապես՝ «սեռական» և «սեռային» եզրույթների

ԲԱՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

զուգահեռ կիրառության դեպքերում, նաև նպաստելով հասկացությունների միջև սահմանազատումների թուլացմանը:

Այս համատեքստում հետաքրքրություն է ներկայացնում 2025 թվականին շրջանառության մեջ դրված «Սեռահավասարության բառարան» աշխատությունը, որը, թեև դեռևս լայն կիրառություն չի ստացել մասնագիտական և ակադեմիական շրջանակներում, անդրադառնում է գենդերային եզրաբանության մի շարք հասկացությունների և հիմնահարցերի: Բառարանի հեղինակ Ռ. Սանթրոսյանը «գենդեր» հասկացությունը ներկայացնում է որպես կենսաբանական սեռին վերագրված դերերի, նորմերի, պատկերացումների և վարքագծային ակնկալիքների համակարգ՝ միաժամանակ փաստարկելով, որ ժամանակակից գիտական դիսկուրսում «գենդեր» և «սեռ» հասկացությունների տարանջատումը աստիճանաբար վերաիմաստավորվում է, քանի որ սեռի վերաբերյալ պատկերացումներն ինքնին սոցիալ-մշակութային բնույթ ունեն [Սանթրոսյան]: Հեղինակը նաև ուշադրություն է հրավիրում այն հանգամանքի վրա, որ հայաստանյան և ընդհանրապես հետխորհրդային համատեքստում «գենդեր» եզրույթը հաճախ ենթարկվել է քաղաքական շահարկումների՝ ներկայացվելով որպես արտաքին կամ արևմտյան ծագում ունեցող գաղափար, ինչը նպաստել է դրա շուրջ հանրային թյուրընկալումների ձևավորմանը:

Նշված բառարանը մասնագիտական արժեք է ներկայացնում և գենդերային իմաստաբանական դաշտում գործող բազմաթիվ հասկացությունների համար առաջարկում է հետաքրքիր և կիրառելի լուծումներ, այնուամենայնիվ, «գենդեր» և «սեռ» եզրույթների նույնականացման մոտեցումը վիճելի է եզրաբանական տեսանկյունից [Սանթրոսյան, 33]: Նման մոտեցումը փաստացի անտեսում է վերջին տասնամյակներում գենդերային ուսումնասիրությունների, սոցիոլոգիայի, լեզվաբանության, իրավագիտության և հարակից գիտակարգերի շրջանակում ձևավորված տեսական ու մասնագիտական տարբերակումը, որի հիման վրա «գենդեր» հասկացությունը ձեռք է բերել ինքնուրույն գիտական բովանդակություն: Թեև հեղինակը ոչ թե «գենդեր» հասկացությունն է հավասարեցնում «սեռ» հասկացությանը, այլ՝ հակառակը, նման մոտեցումը կարող է խորացնել հանրային դիսկուրսում առկա շփոթությունները և նպաստել հասկացությունների մտաշահարկմանն ու ապատեղեկատվության տարածմանը:

Հատկանշական է նաև, որ լայն կիրառություն ունեցող թվայնացված բառարանների շտեմարաններում «գենդեր» եզրույթը դեռևս ամբողջությամբ ամրագրված չէ: Օրինակ՝ Nayiri.com բառարանային հարթակում տվյալ եզրույթի որոնումը արդյունք չի տալիս, ինչը վկայում է, որ դրա ինստիտուցիոնալ ամրագրումն ու բառարանագիտական նորմավորումը դեռևս ամբողջությամբ ավարտված գործընթաց չեն: Մինչդեռ եզրույթի ամբողջական իմաստաբանական ներուժը և կիրառության շրջանակը առավել հստակ արտացոլված են միջազգային իրավական փաստաթղթերում, մասնավորապես Եվրոպայի խորհրդի N210 կոնվենցիայի հասկացություններ բաժնում Հոդված 3-ը սահմանում է «գենդերային»

ԲԱՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

հասկացությունը որպես «հասարակության ներսում ձևավորված դերեր, վարքագիծ, գործունեություն և առանձնահատկություններ, որոնք տվյալ հասարակությունը պատշաճ է համարում կանանց և տղամարդկանց համար» [Council of Europe]:

Այսպիսով, «գենդեր» եզրույթի շուրջ ձևավորված լեզվաբանական, թարգմանաբանական, իրավական և հանրային քննարկումները ցույց են տալիս, որ այն արդեն դուրս է եկել զուտ փոխառյալ բառի կարգավիճակից և վերածվել հայերեն մասնագիտական դիսկուրսի հիմնարար եզրույթներից մեկի: Միևնույն ժամանակ, եզրույթի շուրջ պահպանվող տարբեր և երբեմն հակասական մեկնաբանությունները վկայում են, որ դրա իմաստային և եզրաբանական ամրագրումը դեռևս շարունակվող գործընթաց է: Այս հանգամանքը կարևոր է նաև ամբողջ եզրաբանական համակարգի տեսանկյունից. եթե հիմնարար եզրույթի ընկալման շուրջ առկա են անորոշություններ, ապա դրա հիման վրա ձևավորված հարակից հասկացություններն ու եզրույթները ևս կարող են բխվել տարընթերցումների և իմաստային տարընկալումների: Հետևաբար «գենդեր» եզրույթի լեզվակիրառական և իմաստաբանական հստակեցումը կարևոր նշանակություն ունի ոչ միայն առանձին եզրույթի, այլև դրա շուրջ ձևավորված ամբողջ գենդերային իմաստաբանական ու եզրաբանական համակարգի հետևողական, միասնական և կայուն զարգացման համար:

Այսպիսով, լեզվաբանական և թարգմանաբանական տեսանկյունից «գենդեր» եզրույթի հայերեն համարժեքի փոխանցման գործընթացը հետաքրքիր օրինակ է այն դեպքերի, երբ փոխառյալ եզրույթի ամբողջական փոխարինումը տեղական լեզվական միջոցներով չի հանգեցնում հասկացության բովանդակային համարժեք փոխանցման: Ի տարբերություն բազմաթիվ գիտական եզրույթների, որոնց համար հնարավոր է եղել ձևավորել կայուն և լայնորեն ընդունված հայերեն համարժեքներ, «գենդեր» հասկացության դեպքում փոխառյալ տարբերակը ժամանակի ընթացքում պահպանել է իր մրցունակությունը և, ի վերջո, դարձել գերակշռող կիրառական ձև: Սա պայմանավորված է ոչ միայն լեզվական գործոններով, այլև այն հանգամանքով, որ եզրույթը վերաբերում է բազմաշերտ սոցիալական և մշակութային երևույթների, որոնց ամբողջական իմաստաբանական ընդգրկումը դժվար է արտահայտել մեկ նորակազմ բառով:

Միաժամանակ «գենդեր» եզրույթի հայերենում գործառութայնացումը ցույց է տալիս, որ եզրույթի հաջողված կիրառությունը պայմանավորված չէ միայն նրա լեզվական կառուցվածքով: Եզրույթի կայացմանը նպաստել են նաև միջազգային իրավական փաստաթղթերը, ակադեմիական գրականությունը, պետական քաղաքականությունները և մասնագիտական հաղորդակցությունը: Այս առումով «գենդեր» եզրույթը կարելի է դիտարկել որպես լեզվական փոխառության այնպիսի օրինակ, որի ընդունումը պայմանավորվել է ոչ միայն բառաստեղծական կամ թարգմանական լուծումներով, այլև տվյալ հասկացության շուրջ ձևավորված գիտական, իրավական և հասարակական դիսկուրսների փոխազդեցությամբ: Հետևաբար դրա համատեքստայնացման գործընթացը վկայում է, որ ժամանակակից

եզրաբանության ձևավորումը հաճախ տեղի է ունենում լեզվական, մշակութային և ինստիտուցիոնալ գործոնների համատեղ ազդեցության պայմաններում:

«Գենդերազգայուն» և «գենդեր-արձագանքող» եզրույթների ձևավորումն ու գործառնությանացումը հայերենում. Գենդերային դիսկուրսի զարգացման հետ մեկտեղ միջազգային կազմակերպությունների, պետական կառույցների և կրթական հաստատությունների գործունեության մեջ լայն տարածում են ստացել «գենդերազգայուն» (անգլ.՝ *gender-sensitive*) և «գենդեր-արձագանքող» (անգլ.՝ *gender-responsive*) եզրույթները: Թեև դրանք հաճախ կիրառվում են նույն համատեքստերում և երբեմն նույնիսկ որպես փոխարինելի հասկացություններ, դրանց իմաստային և գործառնության բովանդակությունը նույնական չէ: Ավելին, ժամանակակից գենդերային քաղաքականությունների և կրթական մոտեցումների շրջանակում դրանք ներկայացնում են միջամտության տարբեր մակարդակներ և արտացոլում են սոցիալական խնդիրների նկատմամբ տարբեր արձագանքներ:

Այսպես, «գենդերազգայուն» հասկացությունը միջազգային մասնագիտական գրականության մեջ կիրառվում է այն դեպքերում, երբ որևէ քաղաքականություն, ծրագիր, մեթոդաբանություն կամ գործունեություն ճանաչում և հաշվի է առնում կանանց ու տղամարդկանց, աղջիկների և տղաների միջև առկա տարբերությունները, կարիքները և հնարավոր անհավասարությունները [Gender Equality Glossary]: Այլ կերպ ասած՝ գենդերազգայուն մոտեցումը ներկայացվում է որպես գենդերային տարբերությունների տեսանելիության և ճանաչման գործընթաց:

«Սեռահավասարության բառարան»-ում «գենդերազգայուն» տարբերակի համարժեք է դիտարկվում նաև «սեռազգայուն» հասկացությունը [Սանթրոսյան, 56]: Այն ներկայացվում է որպես մոտեցում, որի շրջանակում սեռը դիտարկվում է զարգացման նպատակներին հասնելու միջոց: Միաժամանակ նման ձևակերպումը որոշ հարցեր է առաջացնում եզրաբանական և իմաստաբանական տեսանկյուններից: Նախ, «սեռազգայուն» եզրույթի կիրառությունը փաստացի հիմնվում է «սեռ» հասկացության վրա, մինչդեռ միջազգային մասնագիտական գրականության մեջ համապատասխան “gender-sensitive” հասկացությունը կապվում է ոչ թե կենսաբանական սեռի, այլ գենդերային դերերի, սոցիալական նորմերի և կառուցարկված անհավասարությունների ճանաչման հետ: Այս առումով «սեռազգայուն» տարբերակը կարող է ամբողջությամբ չարտացոլել սկզբնաղբյուր հասկացության բովանդակային ծավալը: Բացի այդ, սահմանման բացատրական հատվածում ուշադրությունը կենտրոնացած է հիմնականում զարգացման ծրագրերի նպատակներին հասնելու գործառնության կողմի վրա, ինչի հետևանքով հասկացության բուն իմաստաբանական առանցքը՝ գենդերային տարբերությունների, կարիքների և անհավասարությունների ճանաչումն ու հաշվի առնելը, մնում է ոչ լիովին հստակ արտահայտված: Արդյունքում սահմանումը կարող է տարբեր ընթերցումների տեղիք տալ և լրացուցիչ հստակեցման կարիք ունենալ՝ մասնագիտական կիրառության տեսանկյունից:

ԲԱՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

Լեզվաբանական տեսանկյունից «գենդերազգայուն» նորակազմությունը հաջողված թարգմանական լուծում է: Այն կազմված է «գենդեր» և «զգայուն» բաղադրիչներից, որոնց համադրությունը բավական ճշգրիտ կերպով փոխանցում է անգլերեն *sensitive* բառի տվյալ համատեքստում ունեցած իմաստը: Հատկանշական է, որ այստեղ «զգայուն» բաղադրիչը չի վերաբերում հուզական զգայունությանը, այլ որևէ երևույթի նկատմամբ տեղեկացված, գիտակից և ուշադիր վերաբերմունքին: Այդ պատճառով «գենդերազգայուն» եզրույթը հայերենում կարողացել է պահպանել սկզբնաղբյուր հասկացության հիմնական իմաստային հատկանիշները՝ միաժամանակ համապատասխանելով հայերենի բառաստեղծական համակարգին:

Նախնական տարբերակներում՝ մի շարք փաստաթղթերում եզրույթը կիրառվել է բառակապակցային ձևով՝ որպես «գենդերային զգայուն» [*<< օրենքը «Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման մասին»*] կամ «գենդերային առումով զգայուն»: Սակայն հետագայում, լեզվական տնտեսման և եզրաբանական կայունացման գործընթացների արդյունքում, այն ձևավորվեց որպես մեկ ամբողջական բառ՝ «գենդերազգայուն»: Վերջինս հաջողված տերմինաբանական լուծում է, քանի որ թե՛ կառուցվածքային, թե՛ իմաստաբանական տեսանկյունից ամբողջակապես փոխանցում է սկզբնաղբյուր հասկացության բովանդակությունը՝ միաժամանակ ներդաշնակորեն ներառվելով հայերենի բառաստեղծական համակարգում: Նույնը, սակայն, դժվար է պնդել «գենդեր-արձագանքող» եզրույթի դեպքում, որի կառուցվածքային և իմաստային ընկալելիության շուրջ մինչ օրս պահպանվում են որոշակի քննարկումներ՝ պայմանավորված ինչպես դրա թարգմանական բնույթով, այնպես էլ հայերենում համարժեք բառաստեղծական լուծումների որոնմամբ:

Այսպես, գենդերային քաղաքականությունների զարգացման հաջորդ փուլում շրջանառության մեջ է մտել «գենդեր-արձագանքող» (*gender-responsive*) եզրույթը, որը հայերեն մասնագիտական դիսկուրսում և քաղաքականություններում համեմատաբար ավելի ուշ է տարածում ստացել: Եթե գենդերազգայուն մոտեցումը ենթադրում է խնդրի ճանաչում և տարբերությունների հաշվառում, ապա գենդեր-արձագանքող մոտեցումը պահանջում է արդեն գործնական միջամտություն և նպատակային գործողություն: Այլ կերպ ասած՝ գենդերազգայուն համակարգը տեսնում է անհավասարությունը, իսկ գենդեր-արձագանքող համակարգը փորձում է հաղթահարել այն [ESCWA]: Այլ կերպ ասած՝ գենդեր-արձագանքող մոտեցումը դիտարկվում է որպես հաջորդ փուլ, երբ տարբերությունների ճանաչումը վերածվում է նպատակային գործողության և քաղաքական միջամտության:

Թարգմանաբանական և լեզվաբանական տեսանկյունից «գենդեր-արձագանքող» եզրույթի ձևավորումը հետաքրքիր օրինակ է այն բանի, թե ինչպես են միջազգային մասնագիտական հասկացությունները ներթափանցում հայերեն եզրաբանական համակարգ և հարմարեցվում վերջինիս կառուցվածքային հնարավորություններին: Եզրույթի հիմքում ընկած

անգլերեն “gender-responsive” ձևը կազմված է երկու բաղադրիչներից, որոնցից երկրորդը՝ “responsive”-ը, ենթադրում է ոչ միայն զգայունություն կամ իրազեկվածություն որևէ երևույթի նկատմամբ, այլև դրա հիման վրա նպատակային արձագանք, միջամտություն և գործողությունների իրականացում: Հենց այս իմաստային շերտն է տարբերակում այն “gender-sensitive” հասկացությունից, որը հիմնականում վերաբերում է խնդրի ճանաչմանը և հաշվի առնելուն, մինչդեռ “gender-responsive”-ը ենթադրում է այդ ճանաչման հիման վրա քաղաքականությունների, ծրագրերի կամ գործելակերպերի վերափոխում:

Հայերենում եզրույթի ձևավորման ընթացքում պահպանվել է սկզբնաղբյուր կառուցվածքի տրամաբանությունը՝ փոխառյալ «գենդեր» բաղադրիչը զուգակցելով «արձագանքող» դերբայական միավորի հետ: Թեև նման կառուցվածքը որոշ լեզվաբանների կողմից միշտ չէ, որ գնահատվում է որպես լիովին հայերեն հնչող բառաստեղծական լուծում, այնուամենայնիվ, մասնագիտական դիսկուրսում այն աստիճանաբար ամրապնդվել է՝ պայմանավորված իր իմաստային ճշգրտությամբ: Այլ կերպ ասած, եզրույթի կիրառական հաջողությունը պայմանավորված է ոչ այնքան նրա ձևաբանական կատարելությամբ, որքան այն հանգամանքով, որ այն կարողանում է համեմատաբար ամբողջական կերպով փոխանցել սկզբնաղբյուր հասկացության գործառույթային նշանակությունը: Այս առումով «գենդեր-արձագանքող» եզրույթը հետաքրքիր օրինակ է այն դեպքերի, երբ տերմինի ընդունելիությունն ապահովվում է ոչ միայն լեզվական նորմավորմամբ, այլև դրա հաղորդակցական և մասնագիտական արդյունավետությամբ:

Միաժամանակ եզրույթի կառուցվածքաբանությունը ցույց է տալիս, որ ժամանակակից հայերեն տերմինաբանության ձևավորման գործընթացում հաճախ առաջնային է դառնում հասկացության իմաստային ամբողջականության պահպանումը, նույնիսկ այն դեպքերում, երբ ընտրված բառաստեղծական կառուցվածքային լուծումը լիովին չի համապատասխանում ավանդական լեզվական օրինաչափություններին: Հետևաբար, «գենդեր-արձագանքող» եզրույթի ձևավորումը կարելի է դիտարկել որպես թարգմանական համարժեքության և լեզվական բնականության միջև հավասարակշռություն գտնելու փորձ, որը բնորոշ է նորագույն մասնագիտական տերմինաբանության ձևավորման բազմաթիվ գործընթացներին:

Հետաքրքրական է, որ երկու եզրույթներն էլ հայերենում ձևավորվել են գրեթե նույն բառաստեղծական սկզբունքի հիման վրա՝ «գենդեր» բաղադրիչի համակցմամբ համապատասխան որակական հատկանիշ արտահայտող երկրորդ բաղադրիչի հետ: Սակայն դրանց կառուցվածքային ձևավորումը նույնական չէ: Եթե «գենդերազգայուն» եզրույթը հայերենում գրվում է միասին՝ հանդես գալով որպես ամբողջական բառային միավոր, ապա «գենդեր-արձագանքող» տարբերակի դեպքում պահպանվում է գծիկավոր կառուցվածքը: Այս տարբերությունը միայն ձևաբանական բնույթ չունի, այլ արտացոլում է երկու եզրույթների լեզվաինտեգրման տարբեր աստիճանները:

ԲԱՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

Այսպես, «գենդերազգայուն» բառի միասնական գրությունը վկայում է, որ եզրույթի բաղադրիչներն արդեն ընկալվում են որպես մեկ ամբողջական իմաստային և բառաստեղծական միավոր: Այլ կերպ ասած, այն անցել է եզրաբանական կայացման այն փուլը, երբ սկզբնաղբյուր բառակապակցային կառուցվածքը վերածվում է ինքնուրույն բառի և ներդաշնակորեն ներառվում ընդունող լեզվի բառապաշարում: Այս առումով «գենդերազգայուն» ձևը կարելի է համարել ավելի համահունչ հայերենի ավանդական բառաստեղծական օրինաչափություններին, քանի որ հայերենում որակական հատկանիշ արտահայտող բազմաթիվ բարդ բառեր ձևավորվում են հենց բաղադրիչների միաձուլման ճանապարհով:

Ի տարբերություն դրա՝ «գենդեր-արձագանքող» եզրույթի դեպքում անգլերենից գծիկի պահպանումը վկայում է, որ դրա բաղադրիչների միջև կապը դեռևս լիովին չի վերածվել միասնական բառային կառուցվածքի: Սա, հավանաբար, պայմանավորված է ոչ միայն եզրույթի համեմատաբար նոր կիրառությամբ, այլև “responsive” բաղադրիչի իմաստային բազմաշերտությամբ և բազմաձայնությամբ, որը հայերենում փոխանցվում է ոչ թե մեկ որակական հատկանիշի, այլ գործողության, արձագանքի և փոփոխություն առաջացնելու գաղափարի միջոցով: Հետևաբար «գենդեր-արձագանքող» եզրույթը դեռևս գտնվում է եզրաբանական կայացման ընթացքի մեջ, մինչդեռ «գենդերազգայուն» ձևը կարելի է դիտարկել որպես հայերենում առավել կայունացած և լեզվականորեն ինտեգրված եզրույթ:

Այսպիսով, «գենդերազգայուն» և «գենդեր-արձագանքող» եզրույթների ձևավորման ու գործառությանցման գործընթացները ցույց են տալիս, որ հայերեն գենդերային եզրաբանության զարգացումը չի սահմանափակվում միջազգային հասկացությունների բառացի թարգմանությամբ կամ օտարալեզու եզրույթների մեխանիկական փոխառությամբ: Այն իրենից ներկայացնում է բազմաշերտ լեզվական գործընթաց, որը ներառում է իմաստաբանական վերաիմաստավորում, բառաստեղծական հարմարեցում, եզրաբանական ընտրություն և մասնագիտական դիսկուրսում աստիճանական ամրագրում: Այս գործընթացների արդյունքում ժամանակակից հայերենում ձևավորվում է գենդերային քաղաքականությունների, կրթության, հանրային կառավարման և զարգացման ոլորտներին բնորոշ եզրաբանական համակարգ, որն ունակ է ոչ միայն ընդունելու միջազգային փորձը, այլև այն վերաձևակերպելու հայերենի կառուցվածքային և իմաստաբանական օրինաչափություններին համահունչ ձևերով:

Միաժամանակ նշված եզրույթների զարգացման տարբեր ուղիները ցույց են տալիս, որ տերմինաբանական կայացումը միատեսակ գործընթաց չէ. որոշ հասկացություններ ավելի արագ են ինտեգրվում լեզվական համակարգին և ստանում կայուն բառային ձև, մինչդեռ մյուսները շարունակում են գտնվել ձևաբանական, իմաստաբանական և կիրառական հստակեցման փուլում: Այս առումով «գենդերազգայուն» և «գենդեր-արձագանքող» եզրույթները ոչ միայն արտացոլում են միջազգային գենդերային քաղաքականությունների և մասնագիտական մոտեցումների ներթափանցումը հայերեն դիսկուրս, այլև վկայում են, որ եզրույթի հաջողված գործառությանցումը պայմանավորված է ոչ միայն թարգմանական

համարժեքությամբ, այլև նրա կարողությամբ՝ ներդաշնակորեն ներառվելու հայերենի լեզվական համակարգում և ապահովելու փոխանցվող հասկացության բովանդակային ամբողջականությունը:

Եզրակացություն

Հոգվածում կատարված լեզվաբանական և թարգմանաբանական վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ հայերեն գենդերային դիսկուրսի ձևավորումը պայմանավորված է ոչ միայն միջազգային մասնագիտական հասկացությունների ներթափանցմամբ, այլև դրանց իմաստաբանական վերաիմաստավորման, լեզվական հարմարեցման և ինստիտուցիոնալ ամրագրման բազմաշերտ գործընթացներով:

«Գենդեր», «գենդերազգայուն» և «գենդեր-արձագանքող» եզրույթների ուսումնասիրությունը վկայում է, որ ժամանակակից հայերենում նորագույն մասնագիտական եզրաբանության ձևավորումը չի իրականացվում բացառապես փոխառության կամ բառացի թարգմանության ճանապարհով, այլ ենթադրում է հասկացությունների վերաիմաստավորում, դրանց գործառության ներուժի հստակեցում և ընդունող լեզվի կառուցվածքային համակարգին աստիճանական ինտեգրում:

Ուսումնասիրությունը փաստում է, որ քննված եզրույթները ներկայացնում են լեզվական ինտեգրման տարբեր աստիճաններ և արտացոլում են եզրաբանական կայացման տարբեր փուլեր: Այս առումով «գենդեր» եզրույթը հայերենում անցել է փոխառության, իմաստաբանական հարմարեցման և ինստիտուցիոնալ ճանաչման փուլերը՝ վերածվելով մասնագիտական, իրավական և հանրային դիսկուրսի հիմնարար հասկացության: «Գենդերազգայուն» եզրույթը, իր հերթին, ներկայացնում է այնպիսի եզրաբանական լուծում, որը կարողացել է համադրել թարգմանական համարժեքությունը և հայերենի բառաստեղծական օրինաչափությունները՝ ձեռք բերելով լեզվական կայունություն և լայն կիրառություն: Մինչդեռ «գենդեր-արձագանքող» եզրույթը ցույց է տալիս, որ ժամանակակից եզրաբանության ձևավորման գործընթացում երբեմն առաջնահերթ է դառնում հասկացության բովանդակային ամբողջականության պահպանումը, նույնիսկ այն դեպքերում, երբ լեզվական կառուցվածքը դեռևս գտնվում է նորմավորման և կայացման փուլում:

Վերլուծության արդյունքները թույլ են տալիս եզրակացնել, որ գենդերային եզրաբանության զարգացումը հայերենում ոչ միայն լեզվական, այլև ճանաչողական, մշակութային և ինստիտուցիոնալ գործընթաց է: Նոր եզրույթների ընդունումը, տարածումը և գործառությանացումը պայմանավորված են լեզվական համակարգի, մասնագիտական հանրույթի, պետական քաղաքականությունների և միջազգային դիսկուրսների փոխազդեցությամբ: Հետևաբար, ժամանակակից հայերեն գենդերային եզրաբանությունը կարելի է դիտարկել որպես դինամիկ զարգացող համակարգ, որի ձևավորումն արտացոլում է լեզվի՝ նոր սոցիալական իրողություններն ու գիտական հասկացությունները յուրացնելու,

ԲԱՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

վերաիմաստավորելու և սեփական կառուցվածքային օրինաչափություններին համապատասխանեցնելու կարողությունը: Այս իմաստով գենդերային եզրաբանության ուսումնասիրությունը կարևոր նշանակություն ունի ոչ միայն առանձին եզրույթների պատմության և կիրառության, այլև ժամանակակից հայերենի գիտական լեզվի զարգացման օրինաչափությունների բացահայտման տեսանկյունից:

Գրականության ցանկ

1. Ճերեճեան, Գնէլ արքեպիսկոպոս, Փարամազ Կ. Տօնիկեան և Արտաշէս Տէր Խաչատուրեան: *Հայոց լեզուի նոր բառարան*: Պէյրութ: Կ. Տօնիկեան և Որդիք Հրատարակչատուն, 1992, 2115 էջ,
2. Սանթրոսյան Ռ. *Սեռահավասարության բառարան*: ՄԱԶԾ, Երևան, 2025, 92 էջ: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2025-06/undp_ge_glossary.pdf, 30.03.2026,
3. Կոջոյան Ա. Գենդեր. Պատմագիտական ակնարկ, Երևան, ԵՊՀ, 2014, էջեր՝ 1-6, http://old.yasu.am/files/Ani_Kojoyan.pdf, 30.06.2026,
4. ՀՀ «Գենդերային քաղաքականության իրականացման 2025-2028 թվականների ռազմավարություն և միջոցառումների ծրագիր», Երևան, 2025: <https://www.arlis.am/hy/acts/206364> , 30.03.2026,
5. ՀՀ օրենքը «Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման մասին», Երևան, 2013: <https://www.arlis.am/hy/acts/83841>, 30.03.2026,
6. Butler J. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge, 1990, 221 p.,
7. Cameron, D. *Feminism and Linguistic Theory*. Palgrave Macmillan, 1992, 247 p.,
8. Coates J. *Women, Men and Language: A Sociolinguistic Account of Gender Differences in Language*. 3rd ed. London: Routledge, 2015, 264 p.,
9. Holmes J. *An Introduction to Sociolinguistics*. 4th ed. London: Routledge, 2013, 479 p.,
10. Lakoff R. *Language and Woman's Place*. New York: Harper & Row, 1975, 309 p.,
11. Litosseliti L. *Gender and Language: Theory and Practice*. London: Routledge, 2013, 192 p.,
12. Meyerhoff M. *Introducing Sociolinguistics*. 2nd ed. London: Routledge, 2011, 368 p.,
13. Oakley A. *Sex, Gender and Society*. London: Temple Smith, 1972. 221 p.,
14. Gender Equality Glossary, European Commission, 2013. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality_en , 30.03.2026,

15. Council of Europe. *Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention, N 210)*. Istanbul, 2011, <https://rm.coe.int/168008482e>, 30.03.2026,
16. United Nations Economic and Social Commission for Western Asia (ESCWA). *Gender Responsiveness*. SD Glossary, <https://www.unescwa.org/sd-glossary/gender-responsiveness>, 30.03.2026.

KEY TERMS IN ARMENIAN GENDER DISCOURSE: LINGUISTIC AND TRANSLATION ANALYSIS

Ani Kojoyan

YSU, Chair of Translation Theory and Practice

akojoyan@ysu.am

Abstract

The present article examines the formation, semantic development, and functioning of key terms within Armenian gender discourse from linguistic and translation studies perspectives. Particular attention is paid to the terms *gender*, *gender-sensitive*, and *gender-responsive*, which have become integral components of contemporary academic, legal, and policy-related discourse in Armenia. The study explores the linguistic mechanisms through which these concepts entered Armenian, the translation strategies employed in their adaptation, and the semantic transformations that accompanied their institutionalization.

The analysis demonstrates that the development of Armenian gender terminology has been influenced not only by direct translation and lexical borrowing but also by processes of semantic reinterpretation, contextual adaptation, and terminological stabilization. Special attention is devoted to the term *gender* as a foundational concept of Armenian gender discourse, as well as to the emergence and functioning of the terms *gender-sensitive* and *gender-responsive* within policy, and governance frameworks. The study highlights the linguistic and conceptual distinctions between these terms and examines the ways in which international professional concepts have been integrated into the Armenian terminological system.

The findings suggest that the successful incorporation of gender-related terminology into Armenian depends on a balance between linguistic adequacy, semantic precision, and professional acceptance. The article contributes to the understanding of contemporary Armenian terminology development and provides insights into the interaction between language, translation, and social change.

ԲԱՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

Keywords: Gender discourse, gender, gender-sensitive, gender-responsive, terminology, translation studies.

Ներկայացվել է՝ 15.04.2026թ.

Ուղարկվել է գրախոսման՝ 01.06.2026թ.